

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Становлення особистості підлітків з особливими освітніми потребами в
закладах інтернатного типу в умовах булінгу

Виконала студентка групи СОМ-2(2)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Вітюк Світлана Олександрівна
Керівник: канд. псих. наук Антоненко І.Ю.
Рецензент: Шевяков О.В.
Нормоконтроль _____

Запоріжжя
2023 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 112 с., 17 табл., 3 рис., 81 джерел.

Об'єкт дослідження – особистість підлітків з ООП в умовах булінгу.

Предмет дослідження – вплив булінгу на становлення особистості підлітків з ООП в закладах інтернатного типу.

Мета дослідження: дослідити вплив булінгу на процес становлення особистості та розробити розвиткову програму психолого-педагогічної підтримки підлітків з особливими освітніми потребами в закладах інтернатного типу.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємодоповнюючих методів:

– теоретичні: аналіз, синтез, систематизація, порівняння й узагальнення наукової літератури для з'ясування стану розробленості проблеми й тенденцій її розвитку, визначення понятійно-термінологічного апарату;

– емпіричні: психологічне спостереження за впливом булінгу на становлення особистості підлітків з особливими освітніми потребами в закладах інтернатного типу, проведення бесіди, опитування та формувальний експеримент для оцінки ефективності вирішення досліджуваної проблеми.

АГРЕСИВНІСТЬ, БУЛІНГ, ДІТИ-ПІДЛІТКИ, КОНФЛІКТНІСТЬ, КОРЕКЦІЙНА ПРОГРАМА, ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ, ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Агресивність та конфліктність підлітків у сучасному суспільстві можуть бути значно посилені або збудені внаслідок ситуацій булінгу. У сучасних умовах зростає важливість вивчення агресивності та конфліктності серед підлітків у контексті булінгу через розширену віртуальну спільноту та збільшену кількість онлайн-комунікацій, де булінг може набувати нових форм і виявлятися складнішим для виявлення і протидії.

Наразі актуальною проблемою в закладах освіти є кібербулінг, яка полягає у використанні цифрових технологій: соціальні мережі, текстові повідомлення, чати, електронна пошта та Інтернет, для того, щоб навмисно заподіяти шкоду, образити, залякати або використовувати іншого учня чи педагогічний персонал. Це може включати в себе поширення образливих повідомлень, фотографій або відео, створення фейкових профілів для образливих цілей, а також загрози та вимагання.

Кібербулінг у закладах освіти іноді важко виявити, оскільки він може залишатися непоміченим дорослими. Проте він може мати серйозні наслідки для жертви, включаючи психологічну травму, втрату самооцінки, соціальну ізоляцію, а в окремих випадках навіть спонукання до самогубства.

Особливі потреби цих підлітків ставлять їх у більш вразливе становище, і вони можуть стикатися з більшою кількістю випадків булінгу та насильства. Така негативна взаємодія може мати серйозні наслідки для їхнього фізичного, емоційного та соціального розвитку.

Тому, вплив булінгу на становлення особистості підлітків з особливими освітніми потребами, може бути особливо значущим і деструктивним. Адже, булінг є систематичним та умисним залякуванням, ізоляцією, фізичним або психологічним насильством над іншими людьми. Він може мати серйозні наслідки для всіх підлітків, але, найбільш вразливі до такого виду насильства підлітки з особливими потребами в закладах інтернатного типу.

Отже, булінг та кібербулінг погано впливають на формування особистостей окремих учнів, мікроклімат у їхніх сім'ях та шкільну спільноту загалом. Особливо небезпечною для психічного здоров'я підлітка буде ситуація булінгу, яка триває тривалий час.

У 2018 р. Україна вперше була долучена до міжнародного дослідження PISA, у якому було передбачено анкетування учнів, адміністрації закладів освіти щодо стану соціального добробуту та безпеки освітнього середовища.

Так, за даними Генеральної прокуратури та Державної служби статистики України, щороку в Україні близько 2,5 тисяч підлітків намагаються здійснити самогубство (їхня кількість і далі продовжує зростати). Причиною 40% самогубств є булінг, який здійснюється над підлітком в школі. Також важливо зрозуміти, що більшість підлітків сприймають знущання, як належне, тобто, у таких ситуаціях є в статусі свідка, і не стають на захист жертв булінгу (іноді через те, щоб самим не стати жертвою). Згідно з даними ВООЗ, отриманими внаслідок моніторингового дослідження, в Україні регулярного насилля в школах зазнають близько 17% дівчат і 16% хлопців 11-15- річного віку. Самі регулярно ображають інших 16% українських школярів та 12% школярок.

З метою боротьби із булінгом прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2018 року № 2657-VIII, яким внесено зміни до Закону України «Про освіту» та Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Важливо, щоб державні органи, освітні установи та громадські організації спільно працювали над вирішенням цієї проблеми та створювали безпечне та підтримуюче оточення для всіх дітей, включаючи тих, хто має ООП.

Багато науковців займаються дослідженням стану особистості підлітків з особливими освітніми потребами в закладах інтернатного типу в умовах булінгу. Їх роботи допомагають краще розуміти наслідки булінгу та розробляти ефективні напрямки запобігання та інтервенції. Проблематику булінгу шкільного насильства досліджувала низка зарубіжних науковців: І. Кон, Х. Лейманн, Д. Лейн, К. Лоренц, Д. Ольвеус та інші. Серед вітчизняних

дослідників варто виділити Є. Грибанов, Р. Іванченко, Л. Нечипорук, О. Ожійова, В. Пономарьов, В. Соловйов, О. Шуміло та інші. Проте булінг є відносно новим поняттям на теренах України, залишається поки що малодослідженим напрямом для вітчизняної науки.

Отже, дослідження особистості підлітків з особливими освітніми потребами в закладах інтернатного типу в умовах булінгу є актуальним, оскільки воно допоможе зрозуміти, як ці явища взаємодіють між собою та, як вони впливають на становлення особистості молодого покоління.

Об'єкт дослідження є особистість підлітків з ООП в умовах булінгу.

Предметом дослідження є вплив булінгу на становлення особистості підлітків з ООП в закладах інтернатного типу.

Мета дослідження полягає у дослідженні впливу булінгу на процес становлення особистості та розроблення розвиткової програми психолого-педагогічної підтримки підлітків з особливими освітніми потребами в закладах інтернатного типу.

Завдання відповідно до мети дослідження:

1. Охарактеризувати умови становлення особистості підлітків з особливими освітніми потребами.
2. Організувати та дослідити рівні агресивності та конфліктності підлітків з особливими освітніми.
3. Дослідити травмуючий вплив булінгу на становлення особистості підлітків з особливими освітніми потребами в закладах інтернатного типу.
4. Розкрити особливості розвитку особистості підлітків з особливими освітніми потребами в умовах булінгу.

Методи дослідження:

– теоретичні: аналіз, синтез, систематизація, порівняння й узагальнення наукової літератури для з'ясування стану розробленості проблеми й тенденцій її розвитку, визначення понятійно-термінологічного апарату;

– емпіричні: психологічне спостереження за впливом булінгу на становлення особистості підлітків з особливими освітніми потребами в

зкладах інтернатного типу, проведення бесіди, опитування та формувальний експеримент для оцінки ефективності вирішення досліджуваної проблеми;

– статистичні: застосування математичної статистики з метою оцінки динаміки впливу програми розвитку особистості підлітків з ООП в умовах булінгу, а також визначення достовірності отриманих даних в експериментальній групі на формувальному етапі експерименту.

Методологічним підґрунтям дослідження є:

Теоретико-методологічну основу становлять аспекти психолого-педагогічних умов формування особистості підлітків з ООП (Л. Волинець, В. Гришко, Т. Докукіна, Л. Лушпай, К. Плутицька, Д. Сорочан та ін.), теоретико-дослідницькі й методичні праці щодо психологічних особливостей поведінки підлітків з ООП (Л. Долинська, А. Лобанова, Г. Ложкін, Ю. Мацієвський, В. Сипченко, Б. Тарасюк, О. Чайковська та ін.).

Експериментальна база: Комунальний заклад «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 2» Запорізької обласної ради.

Експериментальну групу склали 15 підлітків з особливими освітніми потребами, які навчаються в 9 класі. Вік випробуваних від 14 до 15 років.

Апробація результатів дослідження: основні положення дослідження опубліковано в мультидисциплінарному науковому часописі «Нотатки сучасної науки» № 10 від 14.11.2023 року розміщено на наукових порталах, у каталогах, реєстрах. Наукова публікація представлена в рамках проведення науково-практичної конференції «Актуальні питання сучасної науки: історія, теорія, практика», участь дистанційна 12-14 листопада 2023 року.

Практичне значення одержаних результатів. Виконання даного дослідження слугувало основою для розробки пропозицій, спрямованих на подальше вдосконалення розвитку особистості підлітків з ООП, що, в свою чергу, дало змогу створити, апробувати та впровадити програму для підлітків.

Структура та обсяг магістерської роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (81 найменування). Загальний обсяг роботи – 112 сторінок, із них 93 основного тексту.

ВИСНОВКИ

Теоретико-методологічний аналіз травмуючого впливу булінгу на становлення особистості дітей-підлітків з ООП свідчить про складність та серйозність цієї проблеми в сучасному освітньому контексті. Основні висновки можуть бути сформульовані наступним чином:

- булінг є складним і багатогранним явищем, яке може травмувати, як психічно, так і фізично, а також соматично. Особливою вразливою групою є діти-підлітки з ООП, оскільки вони можуть бути більш піддатливими до тиску та дискримінації;

- теоретико-методологічні підходи до вивчення булінгу та кібербулінгу допомагають розкрити різні аспекти цього явища, включаючи його соціальні, психологічні та педагогічні аспекти. Вони дають змогу краще зрозуміти внутрішній світ та реакції жертв та загострити увагу до проблеми;

- негативний вплив булінгу та кібербулінгу на особистісний розвиток дітей-підлітків з ООП, може виявлятися в різних аспектах таких, як психічне здоров'я, соціальна адаптація, академічні досягнення, самооцінка тощо;

- розуміння та виявлення травмуючого впливу булінгу на становлення особистості дітей-підлітків з ООП є важливим для розроблення та впровадження ефективних педагогічних та психологічних стратегій попередження та реагування на це явище.

Емпіричне дослідження виявило важливість вживання комплексного підходу до роботи з учасниками всіх категорій для забезпечення їхнього соціального та емоційного добробуту. Так, під час констатуючого етапу дослідження було виявлено, що обидві групи стикаються зі складнощами в соціальній адаптації та взаємодії. Негативний психологічний клімат, підвищений рівень вербальної агресії, а також знижений рівень емпатії та самосприйняття стали характерними ознаками обох груп.

Порівняльний аналіз між експериментальною та контрольною групами

дозволяє зробити висновок, що розвиток особистості підлітків з особливими освітніми потребами в закладах інтернатного типу в умовах булінгу не забезпечують достатньо ефективного впливу на поліпшення соціальних відносин та психологічного клімату серед підлітків з ООП.

Отже, можемо говорити про те, що показання виразності проявів булінгу і схильності до цькування, загалом, збіглися. Це означає, що в групах дітей-підлітків з ООП ситуація булінгу знижена до мінімуму. Якщо підлітки і виявляють агресію, то здебільшого це відбувається епізодично. Звичайно, систематичний прояв цькування необхідно тримати на увазі та під контролем.

Тому, у подальших дослідженнях необхідно звернути увагу на удосконалення методик впливу, зокрема, за участю педагогів, психологів та фахівців з освіти.

Представлена комплексна програма розвитку особистості дітей-підлітків в умовах булінгу програми: «Булінг у школі», спрямована на зниження рівня агресивності підлітка шляхом зняття емоційної напруги, усунення патологічних стереотипів реагування, підвищення самооцінки, прийняття себе та інших. Діти-підлітки активно брали участь у заняттях. Спостерігалася щирість та зацікавленість у тому, що відбувається. Програма сприяє розвитку дітей-підлітків з ООП, створюючи умови для їхнього повноцінного соціального, емоційного та навчального росту, сприяючи їхній інтеграції в соціум та формуванню позитивного ставлення до себе та інших.

Завдання програми «Булінг у школі»: навчання навичкам контролювання власної агресії та висловлення невдоволення в прийнятній формі; підвищення рівня самооцінки серед дітей-підлітків та нормалізація їхнього емоційного стану; розвиток почуття емпатії та сприяння розумінню та прийняттю інших; розвивати комунікативні вміння дітей-підлітків; формувати навички та вміння продуктивної, безконфліктної, міжособистісної взаємодії.

Апробація та впровадження програми призвели до позитивних змін, що є обнадійливим індикатором. Результати контрольного етапу переконливо демонструють, що в експериментальній групі відбувається покращення

психологічного клімату. Суттєвий спад рівня вербальної агресії свідчить про ефективність заходів, спрямованих на вдосконалення міжособистісних відносин.

Позитивна тенденція також виявляється в зростанні рівня емпатії та самосприйняття серед дітей-підлітків з ООП. Це свідчить не тільки про адаптацію до нового психосоціального середовища, а і про внутрішні позитивні зміни в особистісному розвитку учасників експерименту.

Отримані результати дозволяють припустити, що реалізація програми має потенціал для покращення якості життя дітей-підлітків з ООП. Дослідження також вказує на те, що здатність дітей-підлітків до позитивної взаємодії та вирішення конфліктів зростає внаслідок участі в програмі.

Загалом, результати контрольного етапу вказують на перспективність та ефективність заходів, спрямованих на соціальну адаптацію та розвиток особистості серед підлітків з особливими освітніми потребами.

Робота, безумовно, відкрила важливі аспекти проблеми соціальної адаптації дітей-підлітків з особливими освітніми потребами в умовах булінгу. Однак для повноцінного розуміння та ефективного вирішення цієї проблеми потрібно провести додаткові дослідження.

Таким чином, подальші дослідження мають на меті глибше зрозуміти особливості використання програм розвитку особистості в умовах булінгу та розробити практичні рекомендації для педагогів і фахівців, спрямовані на створення безпечного та підтримуючого середовища для всіх учнів.